

Прошло је педесет година од седнице Председништва СКЈ на којој је затражена смена руководства СК Хрватске и осуђена дешавања у тој републици. Ипак, Уставом из 1974. многи њихови захтеви су прихваћени...

„На седници је констатовано да шовинизам узима све више маха и да представља претходницу скупљања антикомунистичких и антисамоуправних, снага. Подржавајући оцене политичке ситуације у СР Хрватској које је на седници изнео друг Тито, Председништво истиче пуно поверење у СК Хрватске, да ће савладати постојеће тешкоће, колебања и одступања у погледу идеолошких и политичких акција против националиста разних боја... Указујемо на одговорност комуниста који раде у органима власти, да без колебања предузимају уставне прописе и примењују законске мере против свих који делују против равноправности, слободе, братства и јединства наших народа и народности”... Ово је, између осталог, стајало у саопштењу са 21. седнице Председништва Савеза комуниста Југославије, које је одржано пре пола века – 1. и 2. децембра 1971. године у Карађорђеву.

Иза прилично замршених и бирократских фразеа, уобичајених за саопштења тога времена налазиле су се, међутим, озбиљније намере да се први пут јасно осуди руководство СК Хрватске и дешавања позната као „хрватско прољеће” и „маспок” која су обележила 1971. годину. Седници је претходио састанак Тита и руководства СК

Хрватске који је трајао 20 сати, а на којој се Јосип Броз, први пут до тада јасно изјаснио против дешавања у Хрватској: „Поред тога рекао сам да се не слажем да је стално на језику тај унитаризам, па сам тражио да се једном утврди о чему је реч. Ако се ради о унитаризму версајске Југославије, ја сам разумије се, такође, најоштрије против њега. Ако се ради о остацима догматског, ја сам исто тако против њега. Али, ако се ради о јединству наше земље, о Југославији као недјељивој целини – онда сам ја за такав унитаризам, за такву јединствену Југославију”, рекао је, између осталог, Тито на овом састанку.

После седнице Председништва СКЈ уследиле су оставке Савке Дабчевић Кучар, Мике Трипала и осталих руководиоца СК Хрватске, као и хапшења и уклањања из јавног живота великог броја људи. Тако је завршена криза која је прилично уздрмала темеље СФРЈ, а међу историчарима је до данас остала недоумица колико је обрачун са „маспоковцима” заиста био искрен, будући да су уставним решењима из 1974. године многи њихови захтеви суштински били прихваћени. Ту је и дилема да ли су ова дешавања означила почетак распада земље или је он под паролом „децентрализације” још раније започет. Шта је, у ствари „маспок” и који су били његови захтеви?

Друга половина шездесетих донела је у СФРЈ велике промене. Брионски пленум и обрачун са Ранковићем, економске реформе и криза, почетак масовнијег одласка на рад у иностранство, студентске демонстрације из 1968... Овај период означио је и јачање национализма, пре свега на Косову (демонстрације из 1968) и у Хрватској, као и појачана делатност усташке емиграције – постављање бомби у биоскопу „20. октобар” и на железничкој станици у Београду, убацивање терористичких група... Дошло је и до превирања у партији, па је на десетој седници ЦК СК Хрватске, одржаној јануара 1970. победила струја која се под паролом борбе против „унитаризма” залагала за већу самосталност република. Милош Жанко, био је један од ретких који се томе супротставио, после чега је смењен са свих функција и то „због ставова о међунационалним односима и улози федерације који су у супротности са политиком СК Хрватске”. Жанко се, после тога преселио у Београд где је и умро јануара 2000. године.

После ове седнице, а нарочито током 1971. године у Хрватској је дошло до јачања национализма. Почело се са економским темама, односно захтевима за праведнијом расподелом девизног прилива, пре свега оног који је долазио од туризма... да би се ускоро дошло до чисто политичких захтева. У „Матици хрватској” и појединим медијима почели су се износити захтеви да се Југославија претвори у конфедерацију, а да Хрватска добије столицу у Уједињеним нацијама, као и да добије своју војску, односно да регрути из те републике служе војни рок искључиво унутар њених граница. Посебно је било истицано „језичко питање”. Одбациван је „Новосадски договор” и граматика српско-хрватског језика, која је на основу њега настала, па је тражено да се Хрватска

дефинише као земља хрватског народа, у којој је хрватски званичан (и једини) језик.

Све те захтеве, у нешто опрезнијој и „умивенијој” форми прихватило је и руководство СК Хрватске. Широм ове, тада југословенске републике почели су се одржавати масовни скупови подршке залагању за осамостаљењем (због чега је покрет и назван „маспок”), а посебно оштри били су протести и демонстрације на Загребачком универзитету. Биле су и све израженије везе са проусташком емиграцијом. Све је то подигло напетост у друштву, посебно у национално мешовитим срединама, па су забележени и инциденти...

Руководство СК Југославије у почетку није заузимало јасан став према овим дешавањима и држало се по страни... Али како је расла криза, која је почела да угрожава темеље државе указивала се потреба за реакцијом која је уследила на 21. седници председништва. Поред Савке Дабчевић Кучар и Мике Трипала, тада су смењени и Перо Пиркер, Драгутин Харамиджа, а међу ухапшенима су били и Фрањо Туђман, Јанко Бобетко, Бруно Бушић, Иван Звонимир Чичак, Дражен Будиша... Многи од њих имаће водећу улогу и у дешавањима из 1991. године, који су довели до распада СФРЈ.

Мада су вође „хрватског прољећа” смењене са власти, покрет угушен, а многи од учесника ухапшени уставним решењима из 1974. као да се изашло у сусрет неким од њихових суштинских захтева... Јер, тим уставом СФРЈ је суштински претворена у конфедерацију, а републике су добиле висок степен самосталности, право на самоопредељење и право вета на промене устава. Уследили су, на бази реципроцитета обрачуни са другим руководством, попут смене либерала, на челу са Марком Никезићем, у Србији, јаче мешање партије у јавни живот... Све то, као и већи економски стандард грађана, до којег је највише дошло услед узимања скувих кредита из иностранства, умирили су ситуацију у земљи, па је „остатак” седамдесетих, до Титове смрти прошао без већих трзавица. Догађаји који су после тога уследили показали су да је тај мир, ипак био привидан и да је распад земље, суштински започет много пре дешавања из деведесетих....

Јован Гајић

(Политика)